

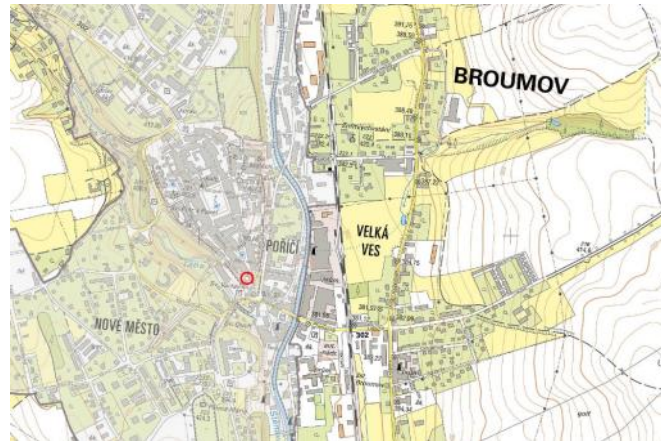
GPS souřadnice

50°34.99338', E 16°20.05572'

Více informací na

www.bihk.cz/dieceze/kostel/sv-vaclava-mucednika-63

Text: Petr Arijčuk, Jiří Slavík.
 Fotografie: NPÚ, ÚOP v Josefově.
 Zdroje: Cechner, A.: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese Broumovském. Praha 1930.
 Kol.: Braunauer Heimatkunde. Braunau 1894.
 Poche, E. (ed.): Umělecké památky Čech 1, A–J. Praha 1977.
 Prokop, B. – Kotalík, J. T. – Sůva, P.: Broumovská skupina kostelů. Průvodce školou českého baroka v kraji pískovcových skal. Verneřovice 2007.
 Vilímková, M. – Preiss, P.: Ve znamení břevna a růží. Praha 1989.
 Orientační mapa: Mapový podklad © Český úřad zeměměřický a katastrální, www.cuzk.cz.
 Tisk: fronte s. r. o.

V roce 2023 vydal Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Josefově.

Publikace vznikla v rámci výzkumné činnosti NPÚ financované z institucionální podpory Ministerstva kultury pro dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (IP DKRVO).

ISBN 978-80-88226-38-3

pak k triádě božských osob na oblačné kupě poklekl patron kostela sv. Václava v doprovodu andělů, z nichž jeden drží štít se svatováclavskou orlicí, druhý praporec společně s palmovou ratolestí jako odznakem mučedníka. Za zády sv. Václava spolu rozmlouvají další čeští zemští patroni, sv. Zikmund, jehož ostatky nechal do Prahy přenést Karel IV., a blíže k Josefovi usazený sv. Vít, opírající se o z většiny části do oblačné kupy ponořený kotel jako atribut své mučednické smrti a dále ještě doprovázený atributem kohouta. Za nimi, na další oblačné kupě, poklekl s rozmáchlým gestem rukou sv. Jan Nepomucký, k němuž slétá andílek s křížem. Za jeho zády pak Scheffler ztvárnil skupinu pěti světců, v jejichž středu usedl sv. Jiří, doprovázený atributem přemoženého draka ležícího pod jeho nohama.

Po levici Jiřího se v rozhovoru nacházejí dva muži, jeden ve vojenském šatu s mečem a fascas – sekerou obepnutou po obvodu dvanácti pruty – u nohou a druhý v oděvu poutníka. Tímto poutníkem držícím v rukou poutnickou hůl, lilii a především popsany list papíru, bude bezpochyby sv. Alexius, pocházející z římské patricijské rodiny a po návratu z cest do Říma pohřbený na Aventinu v blízkosti chrámu sv. Bonifáce, při němž byl později založen benediktinský klášter. V tomto kontextu se pak jeví osoba oděná ve vojenském šatu jako sv. Bonifác z Tarsu, jehož jméno společně se jmény sv. Alexia a sv. Benedikta neslo původní zasvěcení břevnovského kláštera. Po pravici sv. Jiří zasedli bratři sv. Kosma a sv. Damián, s charakteristickými barety na hlavě a s lékařskými stojatkami v rukou. Právě jejich patronát nesl jeden z prvních kostelů v Čechách, kostel ve Staré Boleslavi, u kterého byl v den následující po jejich svátku zavražděn sv. Václav, patron broumovského kostela. Kromě této vazby je poji přímou s benediktiny také přiřazení ke slovanským patronům, jimž nechal císař Karel IV. zasvětit klášter slovanských benediktinů v Emauzích na Novém Městě pražském. Nad tuto skupinu světců umístil Scheffler ještě sv. Norberta, zakladatele premonstrátského řádu, přiřazeného kardinálem Arnoštem Vojtěchem z Harrachu mezi české zemské patrony, jehož ostatky byly na přelomu let 1626 a 1627, přeneseny do kláštera premonstrátů na Strahově. Je oděn v bílém řeholním hábitu a doprovázen třemi anděly, z nichž jeden drží monstranci s Eucharistií, druhý biskupské pallium a třetí berlu s dvojitým patriarším křížem. O něco níže a po obvodu dále, v poloze při hudebním kůru, sedí sv. Hedvika, podle legendy zakladatelka broumovským klášterem spravovaného probošství ve slezském Lehnickém Poli a patronka tamního kostela, charakterizovaná maketou kostela, a vedle ní Václavova babička sv. Ludmila, snadno rozpoznatelná skrze šál uvázaný kolem krku jako atribut odkazující k její mučednické smrti. Následují raně křesťanské mučednice sv. Barbora s osobním atributem věže a sv. Markéta Antiochijská, obě adorující Eucharistií přinášenu shlukem andělků. Za Markétou pak následuje čtveřice benediktinských světců. Tvoří ji poustevníci sv. Ivan v hnědém mnišském hábitu s korunou u nohou a oproti

němu sedící bl. Vintíř, oděný v černém benediktinském hábitu, s lilii v ruce a rovněž korunou odloženou u nohou, a dále dva mezi nimi sedící světci s opatskými insigniemi mítrou a berlou. Postava s pozvednutou pravíci držící kříž je považována za sázavského opata sv. Prokopa, mírně za ním upozaděný je bezpochyby patron Benna Löbla, opat benediktinského kláštera v Hildesheimu a pozdější míšeňský biskup sv. Benno, identifikovatelný skrze rybu s klíčem v ústech. Za bl. Vintířem se nachází pět bratří benediktinů, misionářů z kraje kolem polské Poznaň a mučedníků, jejichž ostatky společně s ostatky sv. Vojtěcha přenesl český kníže Břetislav z Hnězdna do Prahy a posléze, roku 1046, k uložení do Staré Boleslavi. Hned vedle nich, a současně již v blízkosti výše zmíněných sv. Josefa a sv. Benedikta, pak Scheffler zakonponoval řeholníka benediktinského kláštera na římském Aventinu a posléze druhého pražského biskupa a současně patrona klášterního kostela benediktinů v Broumově, Slavníkovce sv. Vojtěcha, držícího v levé ruce biskupskou berlu a svazek kopí.

Malba na klenbě loďi

Naslouchá vedle sedícímu biskupovi, jehož identifikace není zcela zřetelná a názory na ní se liší (identifikován bývá jako Vojtěchův nevlastní mladší bratr sv. Radim, který při vstupu k benediktinům přijal řeholní jméno Gaudentius a později se stal hnězdenským arcibiskupem, ale také jako sv. Anastásius nebo sv. Cyril). Nejspíše se však jedná o sv. Anastásia, v letech 993–995 prvního opata břevnovského kláštera, později opata benediktinského kláštera v uherské Pannonhalmě, posléze prvního arcibiskupa kaločského a následně prvního arcibiskupa ostrihomského. Podle jedné

tradice je navíc totožný s Radlou, blízkým přítelem a později průvodcem právě sv. Vojtěcha, s nímž společně studoval v Magdeburgu.

Široce rozvinutý výjev na klenbě v lodi pak ještě doplňují ve cviklech pod kopulí monochromní výjevy ze života sv. Václava a vycházející ze svatováclavské legendy. Dva další svatováclavské výjevy se pak nacházejí na příčných pasech oddělujících kaple při severní a jižní boční stěně lodi. Scéna na klenebním pasu při severní straně představuje sv. Václava mlátícího obilí, na klenebním pasu na jižní straně pak nalezneme sv. Václava lisujícího ve velké kádi hrozny vína, které mu pomocník přispívá z koše.

Malba na klenbě nad kůrem

Scéna namalovaná na klenebním poli nad hudebním kůrem představuje alegorii Katolické církve vítězí nad heretiky a kacíři, tedy téma zvolené snad i v souvislosti s vystavěním kostela sv. Václava na místě protestantského kostela. Postava personifikující církev je oděna v bílý splývavý šat a zlatý plášť, doplněný štolou. Sedí na skalisku, pozvedá kříž a v pravé ruce drží kalich s Eucharistií. Svrchu k ní slétá andílek s papežskou tiárou v rukou. Další dva andělci přinášejí obraz znázorňující adoraci narozeného Ježíška, bezpochyby s odkazem na zázračnou událost doprovázející vítězství katolických stavů v bitvě na Bílé hoře. Alegorii Církve ještě doprovází atributy desek Desatera, kadidelnice, papežské berly a Petrova klíče. Pod jejíma nohama se krčí tři bédující postavy kacířů symbolicky doprovázené motivem tradičních zbraní husitů, které spočívají pod nohama jednoho z přítomných andělků.

Barokní mobiliář kostela se nedochoval. Zda k jeho pořízení došlo bezprostředně po dostavbě kostela v závěru dvacátých let 18. století anebo teprve až s určitým časovým odstupem na konci čtyřicátých let, tedy po Schefflerově výmalbě kleneb kostela, není známo. Příslušné informace přitom nemáme ani o jeho odstranění či případném zániku. Pokud by instalace oltářů a dalšího uměleckého vybavení proběhla teprve

v závěru čtyřicátých let, pak by bylo možné předpokládat účast některých pražských, opakovaně benediktiny zaměstnávaných umělců, zejména z řad sochařů a malířů. V případě oltářních obrazů by se bezpochyby jako autor nabízel sám Scheffler, který se takto podílel na vybavení oltářů v kostelích v Martínovicích (asi 1748), Otovicích (1750) a Verněřovicích (1755), ale také třeba Jan Petr Molitor, který roku 1748 namaloval obraz pro hlavní oltář broumovského klášterního kostela sv. Vojtěcha. Po více jak sto letech získal kostel sv. Václava – pravděpodobně někdy v první polovině 80. let 19. století v souvislosti s probíhající obnovou – nový mobiliář. Tehdy pořízené oltáře vybavil obrazy v Praze usazený malíř Vilém Kandler (1816–1896), absolvent Akademie výtvarných umění v Praze a ve čtyřicátých letech jako stipendista delší čas studující v Itálii, zejména v Římě. Pro hlavní oltář namaloval obraz s ústředními postavami sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého, pro dva boční oltáře pak obrazy *Nejsvětější Srdce Páně* a *Nejsvětější Srdce Panny Marie*. Zřejmě z téže doby pocházejí také dva oválné, v presbytáři na bočních stěnách zavěšené obrazy apoštolů sv. Petra a sv. Pavla. Roku 1883 byly na kůru instalovány nové varhany, postavené pravděpodobně Karlem Schifnerem z Prahy. Rovněž teprve někdy z posledních dvou desetiletí 19. století pocházejí sochy sv. Josefa Pěstouna, sv. Karla Boromejského, sv. Anny, sv. Antonína Paduánského, sv. Aloise Gonzagy a Panny Marie, vsazené do níkových výklenků po obvodu lodí kostela. Volba jednotlivých světců nejspíše souvisí s činností kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, provozujících v sousedství kostela sirotčinec.

Kostel sv. Václava na fotografii z roku 1976

BROUMOV

KOSTEL SV. VÁCLAVA

Kostel sv. Václava

Jižní částí Broumova a panoramatickým pohledům na město od východu dominuje vrcholně barokní kostel sv. Václava. Stojí na nejnižším místě broumovské městské ostrožny, sevřené z boků údolím Stěnavy a Liščího potoka, jižně od bývalé Dolní nebo České brány, na horním konci ulice V Kopečku před křížovatkou hradebních ulic Máchovy a Kostelní. Kostel stojí nad bývalým hospodářským dvorem broumovských benediktnů, jehož plochu zaujala prodejna nejmenovaného obchodního řetězce s parkovištěm. Průčelí kostela vymezuje západní frontu ulice, na jihu se ke kostelu přibližuje nároží ustoupené dvoupatrové budovy Základní umělecké školy, vystavěné v roce 1885 na skalnatém okraji ostrožny pro sirotčinec Milosrdných sester sv. Karla Boromejského. Kostel původně stál zcela volně na ploše bývalého hřbitova.

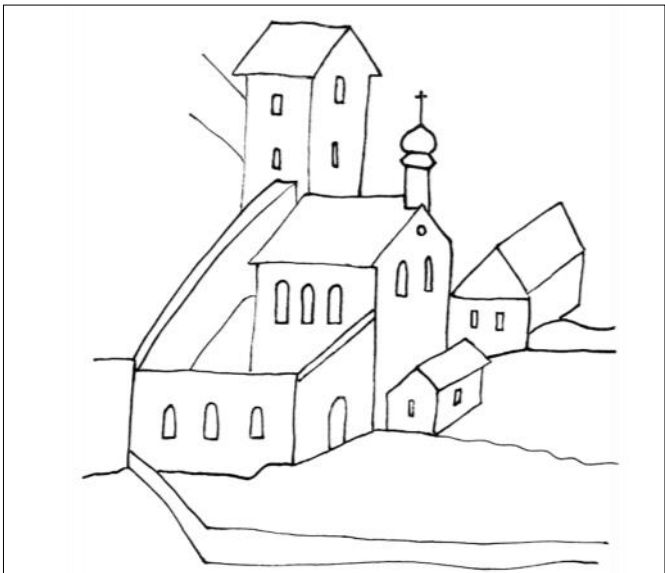
Historie místa

Místo při vnějším okraji příkopu před Dolní branou zůstávalo dlouho nezastavěné. Když se linie opevnění přesunula k jižní patě ostrožny a vzniklo poměrně rozlehlé předbrání, začaly v průběhu 16. století vyrůstat na jeho ploše od nové vnější ke staré Dolní bráně dvě řady domů chudších měšťanů. Plocha před příkopem zůstávala z bezpečnostních důvodů volná.

Církevní reformační hnutí, které 31. října 1517 zahájil Martin Luther zveřejněním 95 tezí k akademické diskusi, se velmi rychle šířilo německými zeměmi, záhy proniklo do Slezska, Kladska a do pohraničních oblastí Čech včetně Broumova, osídlených dosud katolickým německým mluvícím obyvatelstvem. K Lutherově reformě se obyvatelé Broumova přiklonili nejpozději roku 1540 a z okolních slezských a kladských měst a obcí za nimi přicházeli kazatelé. Spory o působení luteránských kazatelů vedli broumovští měšťané s opatem zdejšího kláštera nejpozději od roku 1575. Posléze se na broumovské faře usadil luteránský farář. V říjnu 1602 přijel do Broumova nový opat břevnovskobroumovského benediktinského kláštera Wolfgang Seelender z Prošovic (původem z Mostu a do té doby převor v klášteře sv. Emmerama v Řezně) a nechal zde číst výnos, v němž zakazoval šíření luteránství a hrozil zrušením všech církevních obřadů včetně pohřbívání zemřelých na hřbitově. Broumovskou faru tak musel opustit luteránský farář Kristein a na jeho místo přišel katolický kněz Weigand. Luteráni nejprve v roce 1609 obsadili hřbitovní kostel, ale rozhodnutím komorního soudu jej museli vyklidit. Po vydání majestátu Rudolfa II. začali ještě v roce 1609 připravovat stavbu vlastního kostela se školou a hřbitovem

Historie kostela

Stavba prvního kostela se školou a hřbitovem na volné ploše předbrání Dolní (České) brány začala v roce 1610. Luteráni pořádali v širokém okolí sbírky na financování výstavby (např. z Kostelce nad Orlicí dostali 30 grošů). Samotná stavba trvala kvůli císařem potvrzenému opatskému zakazu výstavby z roku 1611 i nedostatku financí až do roku 1613. V březnu 1618 nechal opat Wolfgang Seelender z Prošovic kostel uzavřít a zapečetit. Tento čin se spolu se zbouřením nekatolického kostela v Hrobu u Teplíc, postaveného bez povolení na pozemcích cisterciáckého kláštera v Oseku, stal záminkou k rozpoutání českého stavovského povstání a vlastně k třicetileté válce, která změnila celou Evropu. V průběhu povstání byl Broumov benediktnům zkonfiskován a nekatolíci mohli volně vyznávat svoji víru. V zimě 1621 do Broumova vtáhlo císařské vojsko Albrechta z Valdštejna, ale teprve ukončení boje o Kladsko v říjnu 1622 umožnilo vyhlášení přípisu opata Jana Benna o převzetí města, okamžitým uzavření protestantského kostela a vyhnání protestantského kazatele Bittnera. Již v průběhu války byl kostel změněn na katolický. V roce 1676 nechal opat Tomáš Sartorius vystavět na jeho místě zděný kostel, zasvěcený sv. Václavu. Podle vyobrazení v tzv. Hesseliově broumovském urbáři z let 1676–1677 šlo o obdélnou, pravděpodobně orientovanou stavbu s vížkou s lucernou uprostřed hřebene sedlové střechy. Zanedlouho, už v roce 1680, kostel s polovinou města včetně kláštera vyhořel, byl však záhy obnoven. Interiér kostela byl podle všeho klenutý, zdobený štukaturou, jejíž části byly nalezeny při archeologickém výzkumu v roce 2020 v zásypu hradebního příkopu před Dolní branou. V podstatě stejné štuky zdobí klenby v jižním traktu klášterního kostela sv. Vojtěcha, stavěném v roce 1676.

Kostel a Dolní brána v Urbáři z let 1676–1677

V roce 1727 byl kostel zbořen, aby jej v následujících dvou letech nahradila novostavba třetího kostela podle návrhu pražského architekta a stavitele K. I. Dientzenhofera (1689–1751), zaměstnávaného břevnovskobroumovskými benediktny. Výstavba tedy probíhala současně s počínající velkou přestavbou samotného broumovského kláštera. Vedení stavby spočívalo na polírovi, pan architekt Dientzenhofer do Broumova přijížděl třikrát do roka, vždy v půli dubna, po 20. červnu a koncem listopadu. Plochy kleneb v roce 1748 vymaloval malíř Felix Anton Scheffler, interiér byl samozřejmě vybaven oltáři a dalším nezbytným inventářem.

V roce 1757 kostel vyhořel spolu s městem, k obnově věžové nástavby nedošlo. Za josefinských reformem byl kostel v roce 1785 či 1788 jako nepotřebný zrušen. V Broumově rušení postihlo ještě kostely sv. Vavřince a sv. Kříže. V roce 1788 kostel poškodil zásah blesku. Vybavení ze zrušeného kostela bylo nejspíše prodáno, snad zčásti přemístěno do jiných kostelů a možná i zlikvidováno. V průběhu 18. století proti kostelu vyrostla skupinka domů. V roce 1826 byla zbourána věžová Dolní brána. Malovaný letopočet 1859 v krovu kostela datuje jeho opravu, možná i výměnu celé konstrukce

Kostel sv. Václava byl obnoven až v roce 1885, aby sloužil novému sirotčinci Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, vystavěnému nákladem benediktnů jižně od kostela. Sestry boromejky opustily Broumov krátce po ukončení 2. světové války při odsunu německého obyvatelstva a nepoužívaný kostel chátral. V roce 1959 došlo k převodu z majetku broumovského kláštera na místní farnost. Již v té době bylo třeba provést opravu střech a v roce 1958 na ni bylo v rozpočtu Krajského národního výboru v Hradci Králové určeno 40 000 Kčs na opravy břidlicové krytiny, klempířských prací a opravu oken. V roce 1959 došlo k výměně krytiny za šedý řezaný eternit. V roce 1972 byla připravována oprava vnějších omítek, v letech 1973 a 1974 proběhly opravy střechy a klempířských prvků kostela, užívaného jako skladiště děkanství. Počátkem září 1981 odpadla část omítek a hlavní římsy, k opravě omítek však nedošlo, mimo jiné i proto, že Okresní národní výbor v Náchodě od roku 1981 silně zkrátil příspěvky na obnovu a údržbu památek. Kostel byl provizorně ohrazen, před průčelím vyrostlo lešení a několik dalších let trvalo hledání dodavatele opravy pláště. V roce 1984 padl návrh na převedení kostela do majetku města a zřízení Památníku díla Kryštofa a Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Opravy pláště i interiéru se podařilo zahájit až v roce 1992 a obnovu ukončilo vysvěcení 28. září 1995. Od té doby jsou v kostele pořádány mše a příležitostně i kulturní akce.

Podoba kostela

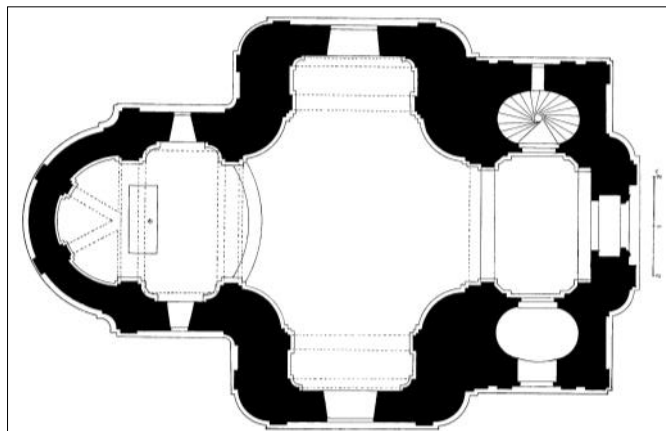
Kostel sv. Václava je neorientovaná vrcholně barokní centrála s prodlouženým závěrem, příkládající se hlavním průčelím k uliční čáře. Plochu interiéru vtipně zvětšuje použité půdorysné schéma řeckého kříže s přiloženým

půlkruhovým závěrem. Průčelí rozšiřují točité schodiště na kruchtu a boční kaple.

Venkovní průčelí člení soustavy mělkých toskánských pilastrů, vynášejících souvislý architráv. Vstupní průčelí s předstupujícím středem je nasazeno na vysokém trnoží, vyrovnávajícím podélný i příčný sklon terénu. Postranní části hlavního průčelí proleňují vysoké niky, zřejmě určené pro osazení soch. Nika se nachází i na ose předsazené střední části štítu s typickou rustikou na pilastrech. Za štítem se podle Schefflerovy fresky nacházela věžová nástavba, ukončená helmicí, pravděpodobně podobnou ukončení věže pražského hradčanského kostela sv. Jana Nepomuckého, stavěného Kiliánem Ignácem Dientzenhoferem v letech 1722–1728. Loď kostela osvětlují tři vysoká půlkruhem překlenutá okna, presbytář trojice ovalných oken osazených v lunetách nad architrávem. Interiér je zaklenut klenutými a výsečovými klenbami na pasech, založených na přízdebních architrávem. Zaklenutí řadí kostel spolu s božanovským kostele sv. Maří Magdaleny do malé skupinky klenutých dientzenhoferovských kostelů Broumova. Tesaný krov s ležatou stolicí s krátkaty nad lodí a stojatou stolicí nad presbytářem nese nižší valbovou střechu.

Fasády jsou provedeny z hlazených omítek v šedomodré barvě s plastickými prvky v lomené bílé, před poslední opravou pokrývala plochy hrubá omítka v šedohnědém odstínu, plastické prvky byly hladké ve světlé šedohnědé barvě. Podle průzkumu Ing. arch. Ladislava Svobody z let 1988–1989 byla spodní omítka provedena z místního (permského) písku a navrchu natřena červenooranžovou barvou.

Nevelký, přitom ale zvenku i zevnitř noblesně monumentální kostel patří mezi všestranně dokonalá vrcholná díla Kiliána Ignáce Dientzenhofera. Autorství není doloženo písemnými prameny, vyplývá však z jeho funkce architekta břevnovskobroumovských benediktnů a hovoří pro ně jak celkové pojetí, tak i použité architektonické tvarosloví stavby.

Půdorys kostela

Fresková výzdoba a vybavení

Interiér kostela dotváří nástropní výmalba Felixe Antona Schefflera (1701–1760). Tento původem bavorský umělec, jehož již pražský malíř a teoretik umění, vzdělaný a dobře informovaný Jan Quirin Jahn označil za žáka proslulého Bavoráka Kosmy Damiána Asama, přichází do Čech někdy kolem poloviny čtyřicátých let 18. století. Před tím působil delší čas ve Slezsku, kde mimo jiné – v blízkosti Broumova – opakovaně pracoval pro cisterciáky v Křesoboru a těsně před odchodem do Prahy dokončil zakázku pro klášter minoritů v Kladsku. V letech 1744 a 1745 je pak doložen na Moravě pracem pro brněnské jezuitu a cisterciáčky na Starém Brně. Někdy v této době se usazuje v Praze, kde jej s jistotou dokládá pro rok 1747 povinná platba staroměstskému malířskému cechu za předložení mistrovského díla. Se staroměstským cechem byl spojen až do roku 1753, tedy do chvíle, než se stal dvorním malířem na Pražském hradě. Již záhy po příchodu do Prahy vstupuje do služeb břevnovských benediktnů, s nimiž byl ve spojení, dle pramenných záznamů, již v závěru roku 1746. Kromě zakázek pro břevnovský klášter jej tehdejší opat Benno Löbl opakovaně, stejně jako několik dalších v Praze trvale či dlouhodobě pobývajících malířů (Kovář, Molitor, Lichtenreiter) zaměstnával také pracemi pro

Malba na klenbě presbytáře

broumovský klášter a okolní, benediktny spravované kostely. Kromě zakázek na řadu oltářních a závěsných obrazů, určených pro interiéry broumovského kláštera a okolní benediktinské kostely, jej pověřoval také nástěnnými výmalbami. Již roku 1748 tak započal s pracemi v kostele sv. Jiří a sv. Martina v Martínkovicích, kde jednotlivá klenební pole celého interiéru pokryl malbami s výjevny ze života sv. Jiří a sv. Martina, a ještě v témže roce provedl také nástropní výmalbu na klenbách presbytáře, lodí a hudebního kůru v kostele sv. Václava v Broumově.

Malba na klenbám poli v presbytáři kostela sv. Václava představuje Pannu Marii s Ježíškem a asistujícími a adorujícími anděly. Jeden z andělů přidržuje zeměkouli, na níž Ježíšek stojí, další dva andělé pak drží rozvinuté plátno s malbou městského panoramatu včetně areálu broumovského kláštera benediktnů. Ústřední scéna na klenbě v lodí kostela se odvíjí od centrálně umístěné a paprsky kruhové svatozáře obejmuté Nejsvětější Trojice, do kola obklopené a adorované sborem světců. Na oblačné kupě před Boží Trojicí sedí v privilegovaném postavení sv. Josef, přijatý mezi české zemské patrony jako *spolupatron Království a ochránce míru* roku 1654, v doprovodu zakladatele benediktinského řádu sv. Benedikta. Před nimi